

Oponentský posudek

na habilitační práci S. Koryčánkové „Leksiko-semantičeskoje oformlenije obrazov Krasoty v poetičeskom tvorčestve V. S. Solovjova“ (na materiale vybrannych filosofski značimych stichotvorenij).

Habilitační práce S. Koryčánkové je věnována výzkumu básnického vyjádření klíčových pojmů Solovjovova filozofického učení, které se odráží i v rovině lingvistické. Problematika habilitace odpovídá současným trendům moderní lingvistiky, týkajících se studia literárního textu.

Aktuálnost provedeného výzkumu vyplývá z nutnosti vyvinout nové metody a techniky pro analýzu literárního textu, jenž je odrazem spisovatelova koncepčního systému, který tvoří základ jeho jazykové identity a projevuje se ve formě komunikace mezi autorem a čtenářem.

Vědecký přínos habilitace spočívá v použití všestranného přístupu k básnické tvorbě V. Solovjova. Zmíněný přístup organicky kombinuje tradiční a inovační metody analýzy literárního textu, což umožňuje dospět k zásadním teoretickým a praktickým výsledkům. Mezi hlavní použité výzkumné metody patří metoda interpretace a taky metoda diskurzivní analýzy. Autorka provádí svůj výzkum s použitím lexikálních dominant, které tvoří rozsáhlou síť asociací doložených jak v rovině lexikální, tak v rovině sémantického invariantu. Novátorským přínosem habilitace je seznámení odborné veřejnosti s materiálem, jenž nebyl dříve v tomto aspektu zkoumán.

Teoretický přínos habilitační práce S. Koryčánkové spočívá v tom, že práce významně přispívá k rozvoji filologické analýzy a to tak, že nabízí nové přístupy ke studiu literárního textu. Posuzovaná habilitace představuje originální vědecké stanovisko k možnosti popisu spisovatelova individuálního autorského stylu a básnického vidění světa. Je odhalován vzájemný vztah mezi uzuálním a individuálně-autorským ztvárněním obrazu Krásy v Solovjovově tvorbě. Teoretický výsledek je důkazem účinnosti analýzy ideové a obsahové stránky textu za pomoci lexikálně-sémantické aktualizace významných poetických obrazů.

Praktický přínos předložené habilitace tkví v tom, že obsažený materiál může být využit ve výuce, především v hodinách lexikologie, stylistiky, autorské lexikografie, sémantiky. Metodika výzkumu, kterou vyvinula autorka, může být použita k analýze dalších filozoficky a esteticky významných poetických obrazů.

Vysoká míra spolehlivosti získaných výsledků je podmíněna použitím účinných vědeckých metod (systémově-strukturálních, funkčních, diskurzivních), na základě teoretických a metodických výsledků ruské textologie (práce V. V. Vinogradova, G. O. Vinokura, Ju. L. Lotmana, N. S. Bolotnovové, M. N. Kožinové aj.), a díky solidní empirické základně, která čítá 95 filozofických básní V. Solovjova.

Habilitační práce je napsána výbornou ruštinou, je správně strukturována a vyznačuje se logickým výkladem. Autorka prokázala, že dokonale ovládá odborný styl. Obzvláště hodnotné jsou ty části lingvistické analýzy, které svědčí o široké erudici S. Koryčánkové, výstižné a přesné postřehy o básnickém jazyce, které vykazují vysokou odbornou úroveň v oblasti rusistiky. Schémata, která jsou uvedena v habilitační práci a která odráží propojenost obrazů, pojmů a myšlenek, dodávají studii ucelenou strukturu, napomáhají přehlednosti a prokazatelnosti předložených teoretických východisek.

Práce se skládá z úvodu, čtyř kapitol, závěru, seznamu schémat, seznamu použité literatury a přílohy.

První kapitola je věnována popisu esteticko-filozofické koncepce V. Solovjova. V pěti podkapitolách autorka důsledně analyzuje hlavní filozofická stanoviska V. Solovjova a odhaluje

jeho názory na podstatu krásy, jejího poslání, postavení a významu pro vesmír. Zmíněná kapitola habilitační práce je klíčovým, základním východiskem pro veškeré další autorčino zkoumání, je klíčem k pochopení hluboké podstaty básnické tvorby V. Solovjova.

Jako opěrné body své analýzy Solovjovových estetických názorů zvolila S. Koryčánková pět filozofických statí týkajících se problematiky estetiky: „Krása v přírodě“, „Obecný smysl umění“, „O lyrické poezii“, „První krok směrem k pozitivní estetice“, „Filozofické základy komplexního vědění“. Tento postup se nám jeví jako účinný, metodologicky správný, protože umožňuje autorce interpretovat básnické texty na základě filozofických (nábožensko-mystických) úvah básníka, což vykazuje vysoký stupeň spolehlivosti získaných výsledků.

Nejdůležitější místo v estetickém a filozofickém světonázoru Solovjova má krása, kterou filozof pokládá za samostatnou kategorii, jež prostupuje všemi oblastmi pozemské a nadpozemské existence, jež svou všeprostopující mocí přeměňuje nejen živé, ale i neživé substance. Centrální pozice kategorie krásy v estetice básnickovy tvorby potvrzuje správnost volby zmíněné kategorie jakožto objektu habilitačního výzkumu.

V rámci analýzy Solovjovových příspěvků a také kritických statí věnovaných jeho tvorbě určuje S. Koryčánková základní vlastnosti krásy jako nábožensko-mystické a estetické kategorie, které se odrážejí v poezii autora. Jedním ze základních závěrů, k nimž habilitandka dospěla, je ten, že „krása je v pojetí Solovjova zbožštěná a tajemná; je principem, skrze který je navázáno přímé spojení se základem bytí“ (s. 16). Další důležitý závěr se týká toho, že „ve filozoficko-estetické struktuře myšlení Solovjova je krása prezentována jako ideální projev jedné ze substancí projevené ideje“ (s. 17).

Projevy krásy jsou dále analyzovány za pomoci „sfér“ přírody, člověka, umění, které tvoří základ existence. Pro zkoumání krásy v přírodě jako estetické a filozofické kategorie v díle V. Solovjova autorka sáhla jak po programových pracích Solovjova, tak i po rozboru jeho estetiky, přičemž tyto zdroje ještě doplnila analýzou básnických textů. Již v této fázi analýzy je jasně zřetelná základní myšlenka filozofa o existenci jednoho společného jednotícího prvku, který je základem živé a neživé přírody. Stejně důležité je zjištění, že dle Solovjovovy koncepce jsou všechny přírodní síly, racionální a iracionální, temné (prvotní chaos) a světlé, propojeny.

Podle filozofa tkví jeden z nejvyšších projevů krásy v člověku. Toto stanovisko je rovněž rozebráno habilitandkou v samostatné podkapitole, čímž vyzdvihuje Solovjovovu myšlenku o tom, že „vesmírný úkol stvořeného člověka tkví v uvědomění si smyslu života, božské tvorby a produchovní, které sám musí umělecky ztvárnit v nové, jím samotným vytvořené realitě“ (s. 25).

Analýza umění v aspektu projevu krásy koresponduje s logikou habilitační práce a je zcela oprávněná, lyrická poezie je totiž hlavní objekt dalšího zkoumání. Autorka věnuje samostatnou podkapitolu rozboru lyrické poezie jako estetickému vrcholu umělecké tvorby. Závěrem první kapitoly je analýza všejednoty jako základní ontologické myšlenky, která se důsledně projevuje ve filozofické a básnické tvorbě Solovjova.

První kapitola posuzované práce je důkladně, pečlivě provedená, jedná se o výzkum esteticko-filozofického systému V. S. Solovjova, jenž je veden na vysoce analytické úrovni, a jemuž předchází konkrétní analýza základních myšlenek ztvárněných v básnické tvorbě.

Druhá kapitola práce *Systém obrazně-lexikální realizace vybraných filozofických idejí v básnické tvorbě V. Solovjova* je věnována zjišťování a popisu pojmových struktur, které v obrazné formě vyjadřují základní nábožensko-filozofické myšlenky V. Solovjova. Habilitandka prokazuje, že specifikum pojmové náplně obrazu krásy v básních V. Solovjova je determinováno jeho chápáním světa jako všejednoty. Tato všejednota se projevuje prostřednictvím protikladů, a proto v básních V. Solovjova tvoří základní dichotomii dvojice Dolní x Horní, která se realizuje pomocí

antitezí, oxymóronů, antonym. V dané kapitole využívá S. Koryčánková různé druhy lingvistické analýzy pro všechny jazykové roviny: počínaje fonetickou, konče syntaktickou a sémantickou. Je zde podrobně představen rozbor jednotek s významem zvuku, barvy, dále gramatická analýza spojek a předložek, všechny druhy lexikální analýzy. Základní analýza je sémantická, která autorce umožnila odhalit primární asociativní dvojice a řady, které také reflektují představy V. Solovjova o tom, že se světová harmonie skládá ze tří součástí – Pravdy, Dobra a Krásy. S. Koryčánková nachází a analyzuje asociativní dvojice Krása – Láska a asociativní řady Mučednice – lyrický hrdina – Krása – Bůh, kde je kladen důraz na asociáty spojené s věčným ženstvím. V téže kapitole habilitandka rozebírá různé druhy vnímání světa básníkem: zrakem, sluchem, emocemi, ukazuje na jejich interpretační možnosti a jejich role ve formování básnického obrazu světa.

V dané kapitole S. Koryčánková prokázala schopnost kvalifikované lingvistické analýzy, efektivitu zvolené metodiky, což jí umožnilo najít celé spektrum centrálních a periferních významů lexému *krása*. Výsledky analýzy jsou uvedeny ve schématu na s. 52. Kvantitativní výsledky jen podtrhují výklad autorčiných úvah.

Ve třech následujících kapitolách habilitandka podrobně rozebírá způsoby reprezentace krásy v lexikálně-sémantické jazykové rovině. Logika takového přístupu je podepřena specifiky světonázoru samotného V. Solovjova, který klade důraz v první řadě na božskou podstatu krásy a dále na její projevy v přírodní substanci a člověku.

Nejrozsáhlejší je třetí kapitola *Lexikálně-sémantické ztvárnění obrazu nadpozemské krásy v poetických obrazech filozofických básní V. Solovjova*, která je věnována správnému uchopení obrazů krásy, které se asociují se Sofií jako symbolem Věčného ženství. S. Koryčánková zkoumá tento fenomén z několika hledisek – z hlediska nalezení všech možných asociací, které dále rozebírá z hlediska lexikální variability, a také z hlediska možností perceptivního a neperceptivního chápání náboženského projevu krásy. V dané kapitole habilitandka určuje a analyzuje asociativní významy krásy *Bůh/Božství*, *Logos/Kristus*. Základním přístupem bádání je organické zapojení krásy do systému všejednoty.

V podkapitole 3.2 je přehledně zobrazena antropomorfní podstata krásy (schéma č. 5, s. 141-142). Habilitandka vypracovala strukturu modelu, který odhaluje antropomorfní podstatu krásy, a ukázala, jak jsou s ním spojené tělesné, emocionální, psychologické a akustické charakteristiky člověka. Při svém bádání autorka pracuje se širokým spektrem kritické literatury, včetně literatury z oblasti psychologie náboženství. V dané kapitole, stejně jako v celé práci, jsou uvedeny příklady vynikající lingvistické analýzy básnického textu, což se především týká těch částí kapitoly, které jsou věnovány analýze explicitně vyjádřeného spojení Sofie se světelnými a barevnými charakteristikami, jež odrážejí specifikum Solovjovova vnímání světa.

Ve čtvrté kapitole *Verbální realizace obrazů krásy pozemské přírody jako umělecky svébytného estetického uchopení světa* analyzuje S. Koryčánková obrazy krásy, které jsou ztvárněny v přírodní síle, a pomocí lingvistické analýzy demonstruje myšlenku filozofa o všejednotě, propojenosti a vzájemném ovlivňování všeho na světě existujícího. To se týká jednoty pozemských prostorů (vodních, lesních), spojených jednotícím světelným počátkem, a také spojení přírody a člověka. Koncepce a závěry habilitandky jsou založeny na kritickém článku samotného V. Solovjova *Krása v přírodě*, na jehož základě autorka práce odkazuje na to, že „ve svém osobním životě viděl básník ve světě přírody estetický základ prvotní ideje a přiznával kráse dokonalost realizace božského vývoje světa“ (s. 169). Důkazem toho je lingvistická analýza filozoficky významných básní V. Solovjova, během níž dospívá S. Koryčánková k důležitému závěru, že obraz přírody získává výraznou sémantickou hloubku díky individuálnímu autorskému vnímání, což se v textové rovině projevuje v nových kontextových významech lexémů, které pojmenovávají

fenomén přírody. Habilitandka podotýká, že pro označení přírodního nebeského prostoru používá V. Solovjov textové paradigma lexikálních jednotek s významem nebe, které jsou doplněny časovou charakteristikou autora: *červánky – slunce – polední paprsky – hvězdy – svítlna (pozn. překladatele svítlna před ikonou) – mezi soumrakem a světlem – půlnoc – noční nebe – nebeský oblouk* (s. 180).

Pátá kapitola *Lexikálně-sémantická realizace obrazů krásy člověka v básnické tvorbě V. Solovjova* je věnována reprezentaci obrazů krásy v člověku a projevu krásy prostřednictvím člověka. V dané kapitole se analyzuje několik básní, mezi nimiž je jedna z programových básní filozofa *Bilé zvonky*. S. Koryčánková odhaluje klíčové lexémy, které charakterizují Solovjovovo dualistické vnímání ženského principu přírody, spojené s Horním a Dolním světem, provádí komplexní analýzu obrazových antitezí, popisuje hodnotící konotace lexémů, které vyjadřují Solovjovovo nadšené nazírání na ideální, božskou podstatu člověka.

V závěru práce jsou uvedeny základní závěry, vysokou úroveň mají zobecnění, která se týkají svéráznosti filozofova poetického obrazu světa, který je determinován mysticko-filozofickým a jazykovým obrazem světa.

Hlavní výsledky habilitační práce S. Koryčánkové tkví v tom, že habilitandka: 1. Vytvořila metodiku filozoficko-jazykové analýzy uměleckého díla, která umožňuje odhalit hlubokou podstatu mentálních procesů autora jako subjektu komunikace. 2. Demonstruje potenciál jazyka a řeči při zkoumání poetického obrazu světa. 3. Odhaluje poměr uzuálního a individuálně-autorského prvku v tvorbě vybraného spisovatele, který ho charakterizuje jako výraznou jazykovou osobnost.

Předloženou výzkumnou práci považují za vysoce kvalifikovanou, vědecky novátorskou, obsahující teoretické výsledky s praktickým přínosem pro rozvoj rusistiky a zvláště pro stylistiku jazykové komunikace.

Otázky:

1. Pokud existují další výzkumy básní V. Solovjova, jaké jiné obrazy, kromě filozofických, hrají zásadní roli v jeho poetické tvorbě?

2. Je dle názoru habilitandky možné lexikograficky popsat zkoumané klíčové lexémy a jejich asociáty? Pokud ano, jaký by to byl typ slovníku?

Dr. filologických věd, prof.,
děkanka Filologické fakulty,
vedoucí katedry ruského jazyka
Národní výzkumné
Tomské státní univerzity

(podpis: nečitelný)

T.A. Děmeškina

(kulaté razítko: Ministerstvo pro školství a vědu RF)